

ŠKOLOVANJE ŽENA U ISLAMSKOJ TRADICIJI

Remzija HURIĆ-BEĆIROVIĆ

Sažetak

Školovanje je važno za svakog pojedinca, bez obzira na njegovu religijsku pripadnost, boju kože, naciju, spol. Pitanje školovanja i učenja spominje se u prvim riječima Kur'ani-Kerima. U islamu je veoma bitno obrazovanje i muškaraca i žena i spada među najvažnije segmente života. U radu Školovanje žena u islamskoj tradiciji, riječ je o školovanju žena muslimanki od vremena posljednjeg Allahovog poslanika Muhammeda, a.s., pa sve do obrazovanja žena u savremenom dobu. Cilj rada jeste analizirati i istražiti koliko se žena muslimanka školovala/školuje, u kakvim uvjetima, koje i kakve je pozicije imala/ima u odgojno-obrazovnim i drugim institucijama, koliko je prisutna u njima i sl. Što je muslimanka školovanja, trebala bi biti i obrazovanja i odgojenja, a sve to ukazuje na pozitivan utjecaj na njenu ličnost, porodicu, pa i cijelo društvo. Rad se sastoji iz više dijelova - nakon uvoda slijedi: Islamsko obrazovanje/školovanje, Obaveza školovanja muslimanki, Obrazovanje muslimanki u vrijeme Muhammeda, a.s., Obrazovanje muslimanki po završetku objave Kur'ana, Stagniranje školovanja muslimanki, Školovanje muslimanki današnjice.

Ključne riječi: islam, školovanje, muslimanka, odgoj, obrazovanje, odgojno-obrazovne institucije

UVOD

*Tokom historije najvažnije zanimanje čovjeka,
Božijeg najsavršenijeg stvorenja, bilo je
obrazovanje.
(Kayadibi, 2000:109)*

Islamsko obrazovanje/školovanje

Islamsko obrazovanje podrazumijeva obrazovanje svih muslimana – muškaraca, žena, djece, omladine, ali i starijih osoba. Glavna svrha islamskog obrazovanja jeste da mladim muslimanima pomogne da izgrade islamsku ličnost (Ismail, 2001:13).¹ Islamsko obrazovanje je obrazovanje širokih vidika, jer obuhvata sve oblasti života pojedinca i društva. Ono predstavlja uspješno sredstvo za prosperitet islama (Ture, 1980:17). Obrazovanje je nužno povezano s religijskom obrazovanošću.

Islamska obrazovanost je bitno religijska obrazovanost, koju karakterizira jasnoća vjerskog izvora i sadržaja, te određenost povijesnog početka. Islamska obrazovanost potječe iz Kur'ana i ima povijesnu određenost po poslaničkom djelovanju Muhammeda, a.s., kao prvog učitelja muslimana (Grupa autora, 1988:8-13). Islamsko obrazovanje se temelji na posljednjoj objavi, Kur'anu – prvom izvoru Šerijata. Naravno, važnu ulogu u obrazovanju ima i Sunnet Muhammeda, a.s. Autoriteti islama porede obrazovanje sa najplodnijim drvetom, aludirajući na neophodnost obrazovanja. Ukoliko se islam zamisli kao velika bašča u kojoj raste razno voće, onda odgojno-obrazovno stablo treba biti najplodnije. Sjemenka *iqre'* (čitaj i nauči) prva je zasijana u toj bašči. U odgoju i obrazovanju je spas (Cerić, 2000:5).

U obrazovanje su bili uključeni privatni učitelji i stariji ukućani, nerijetko i ženski članovi porodice.² Islamsko obrazovanje u klasičnom razdoblju obuhvatalo je i muškarce i žene. Islamska obrazovanost je obilježena namjerom da čovjeka potakne, uputi i odgoji za duhovno više i izvjesnije, da ga učini višim. Tokom pet stoljeća

1 Islamska ličnost se definira kao praktična manifestacija islamskog učenja kakvo je objavljeno u Kur'anu Časnom i kakvog ga je poslanik Muhammed, a.s., svojim primjerom pokazao.

2 Ibn-Hazm, najistaknutiji intelektualac muslimanske Španije (s kraja IV i početak V stoljeća islama) osnovna znanja iz vjere i drugih nauka stekao je od žena u svojoj porodici. S muškarcima se počeo družiti i od njih učiti tek kad mu je počela nicati brada.

islamsko obrazovanje je dostiglo zrelost skoro u svim oblastima³ (Grupa autora, 1988:8-13).

Važno je istaći da je Allahov poslanik Muhammed, a.s., od početka objave Kur'ana organizovano podučavao muslimane u kući Erkama u Mekki (Grupa autora, 1988:15). Koliku je pažnju Poslanik posvetio nauci vidi se i iz perioda tajnog pozivanja u islam, koji nije bio lahak. Čak i u takvim vremenima Resulullah, a.s., pridavao je veliki značaj podučavanju muslimana.

Po dolasku Poslanika i muhadžira u Medinu i s izgradnjom džamije, ona postaje islamski centar (Grupa autora, 1988:15). Mnogi muslimani i muslimanke stekli su svoja znanja u ovoj džamiji a i danas ova džamija, između ostalog, služi za sticanje i proširivanje znanja.

Što se tiče obaveze školovanja djece, roditelji su dužni obezbijediti djeci potrebne uslove za školovanje. Allah, dž.š., kaže: "Reci: 'Zar su isti oni koji znaju i oni koji ne znaju? Samo oni koji pameti imaju pouku primaju!'" (Ez-Zumer, 9). Nauka je velika blagodat i cilj koji vodi ka Uzvišenom Allahu (Hodžić, 2011).⁴

Spahić (2002:219) smatra da su temelj i motorna snaga znanosti u islamu prve riječi Objave. Prvi ajeti Kur'ana su:

„Uči, u ime Gospodara tvoga koji stvara,
stvara čovjeka od ugruška!
Uči, plemenit je Gospodar tvoj,
koji poučava peru,
koji čovjeka poučava onome što ne zna.“
(El-'Alek: 1-5)

Glagol *ikre'* Muftić (1997:1176) prevodi: čitati, pročitati i recitirati.⁵

Prve riječi Objave potakle su Poslanika, a.s., i ashabe da najveću pažnju posvete školstvu, nauci i obrazovanju (Spahić, 2002:219). Učenje je prva kur'anska naredba Poslaniku, s.a.v.s., i cijelom ummetu do Sudnjega dana. Prva dva izvora islama govore o vrijednosti nauke i učenih. U Kur'anu se na oko 750 mjesta govori o vrijedno-

3 Obrazovanje i odgajanje muslimana u sveopćem oduševljenju izrazilo se skoro istovremeno u teologiji, filozofiji, praktičnim i egzaktnim naukama, pjesništvu i drugim umjetnostima.

4 <<http://www.ipf.unbi.ba/content/view/37/29/>>

5 Ovdje bi se mogle dodati i riječi: uči, izučavaj, proučavaj, naučavaj, razmišljaj, studiraj, ispituji, ispitaj, promatraj, saznaj, uočij, zapazi, vidi itd., kako vole kazati islamsko-pedagoški stručnjaci.

sti nauke i razuma.⁶ Allah, dž.š., kaže: „A Allaha se boje od robova Njegovih – učeni. Allah je, doista Silan i On prašta!“ (Fatir, 28).

Muhammed, a.s., rekao je: „Ulema (učenjaci) su nasljednici Allahovih poslanika!“ (Ebu Davud, br. 3641, Tirmizi, br. 3682, Ibn Madže, br. 223, Ahmed, 5/196, i drugi). Uloga i mjesto uleme do Sudnjeg dana je vrlo časna i odgovorna.

Svevišnji Allah podučava ljude da kroz dovu treba da mole za povećanje znanja. U suri Taha u 114. ajetu se kaže: „Gospodaru moj, povećaj mi znanje!“

Svaka nauka u islamu mora biti u ime Allaha i za dobro i u korist ljudi. Islam ne poznaje svjetovne (profane) i vjerske (sakralne) naučne discipline (Spahić, 2002:219). Potrebno je da muslimanska zajednica usvaja korisne znanosti. Obrazovanje se tiče pojedinca ali i zajednice te budućih generacija. Imamović (1997:25) podsjeća da se ne smije zaboraviti da je obrazovanje dug prema budućim generacijama. To je posao kome se mora ozbiljno i odgovorno pristupiti.

Tokom školovanja učenici i studenti se i odgajaju i obrazuju, jer jedno bez drugo ne daje prave i istinske plodove nauke, pošto su, prema riječima profesora Karića (2000:13) obrazovanje i odgoj dvije ravnopravne strane čovjekova duhovnog uspravljanja, baš kao što i ptica leti s oba krila.

Obrazovanje je, između ostalog, važno za prakticiranje vjere, kako je to istakao Handžić (1999:38), rekavši da nema vjere bez znanja, niti ima znanja bez učenja i podučavanja.

Obaveza školovanja muslimanki

Kroz Kur'an i Sunnet se ističe i naređuje obaveza učenja i obrazovanja.

Kur'an poziva na obrazovanje kroz ajet: „Uči, u ime Gospodar tvoga koji stvara.“ (El-'Alek, 1), a Muhammed, a.s., rekao je: „Traženje nauke je obaveza za svakog muslimana i muslimanku.“ (Ibn Madže, 1/81). Muslimanka je obavezna da se školuje i druge podučava. Obavezna je obrazovati se u oblastima koje će joj koristiti, kako njoj tako i njenoj porodici. Ona ne smije zaboraviti da je na prvom mjestu majka, pa potom odgajatelj (Halilović).⁷

6 <<http://www.kdbhpriporod.hr/duhovni-kutak/163-istinska-srea-vjera-i-znanje.html>>

7 <http://www.islambosna.ba/index.php?option=com_content&task=view&id=1700&Itemid=72>

Obrazovanje pored toga što koristi ženi i njenoj porodici, ono služi i cijelom društvu, jer obrazovana muslimanka će se truditi da svoje znanje prenosi na druge i da uvijek bude od koristi svojoj porodici i društvenoj zajednici.

Muslimanka treba početi od izučavanja osnova vjere, a potom opširnijeg izučavanja propisa. Dužnosti muslimanke prema samoj sebi jesu i briga o obrazovanju i jačanju intelektualnih sposobnosti (Ikanović, 2010).⁸ Imajući na umu ulogu u porodici i društvu uopće, veoma je bitno educiranje i informiranje žene o najbitnijim stvarima iz oblasti islamske tradicije⁹ i kulture. Odgojena i obrazovana, uz porodične, ispunjava i delikatne društvene zadatke koji joj, po naravi stvari, pripadaju.¹⁰

Kroz povijest su muslimanke slijedile obavezu školovanja u onolikoj mjeri koliko su bile u mogućnosti i koliko im je bilo omogućeno. Najefektivnije i najplodnije vrijeme obrazovanja muslimanki je period poslanstva posljednjeg Allahovog poslanika Muhammeda, a.s.

Svrha islamskog obrazovanja je da ponudi kako znanje tako i ambijent pogodan za formiranje islamske ličnosti.
(Ismail, 2001:14)

Obrazovanje muslimanki u vrijeme Muhammeda, a.s.

Muslimanke su sticale znanje od prvih dana poslanstva Muhammeda, a.s. Prva osoba koja prima islam je Hatidža, r.a., supruga Poslanika, a.s., koja od njega uči o islamu, Kur'anu i poslanstvu. Žene muslimanke, ashabijke, bile su aktivne u traženju nauke. Nisu se ustručavale pitati o propisima vjere, jer su pitale o istini, a Allah se ne stidi istine. Zabilježeni su tekstovi koji govore o radoznalosti žene muslimanke, sazrijevanju njene ličnosti i njenoj pronicljivosti i razboritosti, zbog pitanja koja je uputila Allahovom Poslaniku, a.s., veličanstvenom učitelju, želeći time da sazna fikhske propise o vjeri (El-Hašimi, 2001:77).

8 <<http://muslimanka.blogger.ba/arhiva/2007/08/19>>
9 Tradicija lat. (traditio od tradere – predati, uručiti)

1. predanje, usmena predaja historijskog materijala;
2. običaj, poredak, pravila ponašanja koja prelaze s pokoljenja na pokoljenje;
3. pravni način stjecanja vlasništva pokretnih stvari predajom stvari iz ruke u ruku (Klaić, 1987:1363-1364).

10 <http://www.dzemat.de/home/index.php?option=com_content&task=view&id=379>

Želja muslimanki ensarijki da prošire znanje o vjeri prepoznaje se u sljedećem hadisu: Žene ensarijke su Allahovom Poslaniku, s.a.v.s., rekle: „Odredi za nas dan u kojem ćemo učiti. Odvojili su nas ljudi od tebe.“ Odgovorio im je: „Odredite vam je kuće te i te žene.“ Došao im je u određeno vrijeme, posavjetovao ih, opomenuo i podučio.“ (Fethul-bari, 1/195). Smailagić (1990:394), također, spominje da su za obrazovanje žena u doba Poslanika bili rezervirani posebni dani.

Historija islama svjedoči da islam ne traži specifično vrijeme za učenje, nego potiče na učenje ubrzo po svršetku jedne od bitaka islama.

Nakon Bitke na Bedru¹¹ nisu podučavani pisanju i čitanju samo muškarci, već i žene (Spahić, 2002:219). Poslanik i ostali muslimani bili su mnogo sretni nakon pobjede u Bici na Bedru. Bez obzira na veliko veselje i radost, ne zaboravlja se obaveza podučavanja muslimana čitanju i pisanju od strane mekanskih nevjernika.

Za vrijeme Poslanikova života muslimanke su se bavile svim poslovima koji su odgovarali njihovim psihofizičkim mogućnostima. Bile su: bolničarke¹², učiteljice, borci, frizerke, kuharice, sudije, nadzornice trgovine itd. (Hamidullah, 1994:153).

Poslanik, s.a.v.s., motivirao je ashabe da se trude podučavati, kako svoje žene tako i sluškinje, pa u hadisu kaže: „Tri su vrste ljudi koje će imati udvostručenu nagradu: sljedbenik jedne od objavljenih knjiga koji je vjerovao u poslanika koji mu je poslat, a potom povjerovao i Muhammedu, s.a.v.s.; rob koji ispunjava obaveze prema Allahu, dž.š., i svome ‘vlasniku’; te čovjek koji bude imao robinju, koju poduči propisima, lijepo je odgoji, potom je oslobodi i oženi je.“ Sve žene Muhammeda, a.s. bavile su se naukom, a među njima prvo mjesto zauzimala je Aiša, r.a.¹³ O Aišinom znanju je rečeno: „Kada bi se sabralo znanje Aiše, znanje svih Vjerovje-

snikovih, s.a.v.s., žena i znanje svih žena uopće, Aišino znanje bilo bi vrednije“ (El-Hašimi, 2001:80). Aiša, r.a., prenijela je preko 2210 hadisa (Siddiki, 1986:26). Bila je veoma obrazovana i dobro je poznavala šerijatsko pravo, jezikoslovlje, rodoslovlje i život Arapa. Nosi počasni naziv „muftin-nisa“. Podučavala je muslimanke (Spahić, 2002:220). Zauzimala je posebno mjesto u poznavanju i prenošenju hadisa i u poznavanju fikha i tefsira (Hadžiabdić, 1979:26).

Majka vjernika Aiša, r.a., bila je prvi izvor u hadisu i čistom sunnetu. U cvijetu svoje mladosti bila je prva žena pravnik u islamu. (El-Hašimi, 2001:80)

U literaturi se nakon Aiše, r.a., mnogo spominje Hafsa, r.a.

Hafsa, r.a.,¹⁴ Poslanikova supruga, znala je čitati i pisati, kao i Aiša, Sadova kći (El-Ibraši, 1964:47). Hafsa, r.a., bila je jedna od žena koja je vrlo lijepo učila Kur'an, kao što je lijepo i pisala.¹⁵

Pošto su muslimanke iz prve generacije muslimana bile obrazovane, dale su svoj doprinos u razvoju hadiske nauke i bile su direktni prenosioci hadisa od Poslanika, s.a.v.s., drugim muslimanima.

Nakon Poslanikove, s.a.v.s., smrti, mnoge ashabijke važile su za čuvare islamskog znanja kod kojih su ashabi dolazili da traže instrukcije u pogledu niza pitanja. Imena kao što su Hafsa, Ummu-Habiba, Mejmuna, Ummu-Selema i Aiša su među najistaknutijim u prenošenju hadisa (Siddiki).¹⁶ Među hafzima za vrijeme Muhammeda, a.s., spominje se i jedna žena - Ummu-Vereka bint Abudullah ibn Haris El-En-sari (Handžić, 1942:195).

Sukejna, kći Husejnova, praunuka Poslanikova, bila je na glasu u nauci. Njena kuća je bila naučna akademija (Handžić, 1938:21).

Obrazovanje muslimanke u vrijeme Poslanika bilo je dobro organizirano. Žene mu-

11 Bitka na Bedru između muslimana i nevjernika desila se druge godine po Hidžri. Nakon Bitke, zarobljeni mušrici su mogli otkupiti slobodu. Ako bi jedan od njih podučio deset muslimana pisanju i čitanju, bio bi slobodan. Istu mogućnost dobijanja slobode imali su svi zarobljeni pismeni mušrici.

12 U vrijeme pohoda na Hajber bolničarke su bile: Ummu-Selima i Ummu-Selita. Aiša, r.a., pojila je ranjenike iz kožne mješine (Bukvić, 1978:28).

13 <<http://www.islam.co.ba/islam/index.php?subaction=ostalo&id=1070386960>>

14 Hafsa, r.a., prenijela je 60 hadisa, Ummu-Habiba 65, Mejmuna 76, a Ummu-Selema 378 hadisa (Siddiki, 1986:26).

15 Kod Hafse, r.a., ostavljen je napisani primjerak Mushafa, nakon što je ubijen njen otac Omer, r.a. Kasnije je Hafsa taj Mushaf predala Osmanu, r.a.

16 <http://www.islambosna.ba/index.php?option=com_content&task=view&id=1652&Itemid=72> Više od 700 žena prenosile su hadis od Poslanika, a.s., i njegovih ashaba, r.a. (El-Hašimi, 2001:82).

slimanke se shvatile značenja i poruke prvih objavljenih ajeta Kur'ana, tako da su se izvorno obrazovale u oblastima bitnim za ženu.

Obrazovanje muslimanki po završetku objave Kur'ana

Ubrzo je po završetku objave Kur'ana, Muhammed, a.s., preselio na ahiret. Muslimani, i muškarci i žene, dug period su nastojali slijediti upute Kur'ana, trudeći se, između ostalog, da se obrazuju. Iz vremena vladavine drugog pravednog halife Omera b. el-Hattaba, r.a., navodi se priča o njegovom odnosu prema ženi i nauci. Omer, r.a., zaposlio je jednu ženu kao nadzornika trgovine u Medini (Hamidullah, 1994:153). Drugi pravedni halifa to je učinio jer je žena bila obrazovana i sposobna da izvršava posao nadzornice. U V stoljeću po Hidžri u Bagdadu je živjela Šehda, nazvana Fahru-Nisa (Ponos žena), koja je držala javna predavanja iz povijesti, koja su bila mnogo posjećivana i od strane učenih krugova. Fatima, žena Kjasanije, bila je učena kao i njen muž. Nakon njegove smrti bila je muftija (Handžić, 1938:21). U zlatnim danima islama nalaze se podaci da su ti dani bili zlatni i za školovanje muslimanki.

Stavovi onih koji su podržavali obrazovanje muslimanki su trijumfovali, tako da su muslimanke dostigle najveće diplome u znanju i kulturi, i imale su najveće učešće u obrazovanju u zlatnim danima islama. Među muslimankama je bilo pisaca, pjesnikinja, doktora, nastavnica i sudija. Broj muslimanki koje su radile kao učiteljice bio je veći od onih koje su bile angažirane u drugim profesijama. Obrazovani muškarci podučavali su žene, a obrazovane žene su podučavale muškarce. Ibn-Haldun je istakao majku halife El-Muajjida, Zejnebu, koja je bila obrazovana žena. Studirala je pred najvećim učenjacima i usvojila je njihovo znanje. Tarafa, kći Abdul-Aziza b. Musaa, stekla je znanje od poznatog učenjaka u Andaluziji. Pred njim je izučila mnoge knjige. Muž joj je dozvolio da podučava studente proučenim knjigama. Bilo je mnogo žena koje su se posvetile izučavanju vjerskih znanosti (El-Ibraši, 1964:51-54). Zanimljivo je shvatanje El-Ibrašija (1964:57) o školovanju djece po spolovima. Ističe da je mnogo važnije školovati djevojčice nego dječake, smatrajući da ako se obrazuje samo dječak, obrazovanje će biti ograničeno samo na pojedinca, ali kao se obrazuje

djevojčica, muslimani će biti obrazovani unutar porodice, sve dok današnja djevojčica, sutra, kad odraste, ne bude majka koja će odgajati svoje sinove i kćeri.

Znanje u islamu se stjecalo i stječe u raznim odgojno-obrazovnim institucijama, do kojeg se, također, dolazilo i u privatnim objektima.

Tokom umejadskog razdoblja¹⁷ škole su se proširile, a poduka se obavljala i kod kuće (Smailagić, 1990:387). Djevojčice su stjecale znanje u svojim domovima od privatnih učitelja ili od svoje rodbine. Muslimanke su stjecale osnovno obrazovanje i kontinuirano tražile znanje sve dok ne bi dostigle više obrazovanje. Izučavale su raznu literaturu. Mnoge od njih su dostigle visoke pozicije (El-Ibraši, 1964:55).

Obogaćujući se znanjem, muslimanke ne samo da su bile obrazovane, nego su bile i odgojene. Njihova naobrazba ogledala se u njihovim djelima, tako da su, kada su npr. učile o vrijednosti udjeljivanja i vakufa, nakon toga postajale i vakifi. Žena muslimanka u srednjem vijeku i u prvoj polovini novog vijeka mogla se obrazovati koliko je htjela. Muslimanka je smatrana pravim članom ljudske zajednice. U velikoj mjeri su bile pismene, bilo ih je mnogo velikih učenjaka i dobrotvora (Traljić, 1939:78-79). Kako se islam širio, i školovanje žena muslimanki je unapređivano. Islamska Španija dala je dosta znamenitih žena. Kordovska Aiša bintu Ahmed, poznata je kao odličan govornik i pjesnik. Mejrema bintu Ebi-Jakub El-Ensari, također, Španjolka, dobro je poznavala islamsku teološku nauku. Držala je javna predavanja u Sevilji. Na španskim univerzitetima muslimanke su studirale zajedno s muškarcima. Već u IX i X vijeku kod Arapa je bilo žena liječnika. Muslimani su dali veći broj žena u svim područjima nauke i zanimanja u srednjem vijeku, nego svi ostali narodi svijeta. Jedna od istaknutih žena u nauci bila je kćerka Seida b. el-Musejjiba. Ona je od svoga oca stekla veliko znanje. Kada se udala, mjesec dana je prenosila stečeno znanje svome mužu. Druga žena koja je učila od svoga oca i naučila njegovo djelo napamet *Tuhfetul-fukaha*, jeste Fatima bint Alauddin es-Semerandi (umro 539. g. po H) (El-Hašimi, 2001:81). Kako su muslimanke

¹⁷ Postojale su dvije vrste Umejada: Umejadi - dinastija halifa (period vladavine: 41-132/661-750) (Smailagić, 1990:638) Umejadi u Španiji (period vladavine: 138-422/756-1031) (Smailagić, 1990:642-643). Do 41. g. po Hidžri islamskom državom su vladali četverica pravednih halifa. Nakon Umejada na vlast su došle Abasije.

uzele veliko učešće u obrazovanju i nauci, u nastavku se ističe nekoliko poznatijih obrazovanih muslimanki, naročito u polju hadisa.

Žene muslimanke su imale važnu poziciju u prenošenju i čuvanju hadiske literature. Hafsa, kćerka Ibn-Sirina, Ummu El-Darda (umrla 81. g. po H), i Amra, kćerka Abdur-Rahmana samo su neka od ključnih imena učenjaka hadisa. Pored ovih i druge muhaddise su zablistale u historiji hadisa, prenoseći svoje znanje javno široj publici. To su: Abida el-Medenija,¹⁸ Abda bint Bišr, Ummu Umer es-Sekafija, Zejneb, unuka Ali b. Abdillaha b. Abbasa, Nefisa bint El-Hasan b. Zijad, Hadija Ummu Muhammed, Abda bint Abdur-Rahman i mnoge druge. Ove pravovjerne žene su poticale iz najrazličitijih porodica i sredina što služi kao činjenica da su one svoje zasluge kroz islamsku naobrazbu stekle trudom i radom, a nikako društvenom klasom iz koje potiču. Naprimjer: Zejneb bint Sulejman¹⁹ (umrla 142. po H), bila je princeza po rođenju. Sticala je najbolje obrazovanje iz polja hadiske literature kojom je ubrzo potpuno ovladala i postigla reputaciju najistaknutije muhaddise svoga vremena. Kroz pregled spisa hadisa očito je da su se svi važniji sakupljači hadisa iz najranijeg perioda oslanjali na autoritet mnogih žena (Siddiki).²⁰ Spomenute muhaddise su bile eksperti u svojoj oblasti, tako da su i zauzele važno mjesto u očuvanju hadisa.

U IV stoljeću po Hidžri poznate muhaddise su bile: Fatima bint Abdur-Rahman, Fatima, unuka Ebu-Davuda,²¹ Amat El-Vahida, Ummul-Fes Amat es-Selam, Džumu'a bint Ahmed i mnoge druge. Javna predavanja žena muhaddisa o hadiskoj literaturi održavana su i tokom V i VI stoljeća po Hidžri. Muhaddisa Kerima el-Mervazija bila je veoma učena iz oblasti hadisa (umrla 463. po H). Alimi njenog vremena su je smatra-

18 **Abida** je učila hadise od medinskih učitelja. Za nju je rečeno da je spomenula deset hiljada hadisa, pozivajući se na autoritete medinskih muhaddisa.

19 Zejnebin otac, rođak od Es-Saffahe, osnivača dinastije Abbasija, postavljen je na položaj guvernora Basre, Omana i Bahrejna za vrijeme halife El-Mensura. Njeno znanje o hadiskoj literaturi je prevazilazilo ne samo mnoge učene žene tog vremena nego su i mnogi muškarci bili njeni studenti.

20 <http://www.islambosna.ba/index.php?option=com_content&task=view&id=1652&Itemid=72> Neposredno nakon završenog posla oko prikupljanja hadisa u zasebne zbirke, žene, koje su već bile ovladale, preuzimale su obavezno da poduče mnogobrojne razrede studenata hadiskoj literaturi i da im izdaju zaslužene idžaze (diplome).

21 Ebu-Davud, poznat po zbirci hadisa *Sunen*.

li najboljim autoritetom u pogledu Buharijine *Sahih* zbirke. Pored Kerime, muhaddise koje su se posebno isticala i koje su zauzimale eminentna mjesta u historiji prenošenja hadisa iz Buharijevog *Sahiha* su: Fatima bint Muhammed,²² Šuhda zvana „Pisac“, Sittul-Vuzara bint Omer.²³ Bilo je još žena eksperata za više hadiskih zbirki (Siddiki).²⁴ Očevi većine navedenih muhaddisa bili su dobro obrazovani.

Pored istaknutih učenjaka hadisa, spominju se školovane muslimanke koje su kasnije živjele, a neke od njih su stekle znanje i iz drugih znanosti.

U historiji učenih žena muslimanki postoje snažni primjeri želje i aktivnosti u traženju nauke, upijanju njenog blaga i temeljitog poznavanja.
(El-Hašimi, 2001:80)

Ummu-Hani Merjem²⁵ (778-871. po H), porijeklom iz Sirije, znala je cijeli Kur'an napalet kao dijete. Stekla je znanje temeljnih islamskih nauka, zatim je bila podučavana drugim naukama kao što su: teologija, pravo, historija i gramatika, da bi na kraju izučavala hadis kod najboljih muhaddisa Kaira i Mekke.

Bai Hatun (umrla 864/1459), porijeklom iz Sirije, nakon što je osigurala hadisko znanje i diplome od Ebu-Bekra El-Mizzija, kao i od drugih poznatih muhaddisa tog vremena, usmjerila se ka prenošenju tog znanja po koledžima širom Sirije i Kaira.

Aiša bint Ibrahim (umrla 842/1438), poznata po akademskim kružocima, proučavala je hadisku literaturu u Damasku i Kairu, a sama je držala tako kvalitetna predavanja kojima nisu mogli odoljeti ni najpozantiji učenjaci tog perioda.

22 **Fatima** (umrla 539/1144) prenosila je zbirku *Sahih* po ovlaštenju poznatog muhaddisa Saida el-Ajjara. Muhaddisi tog vremena dodijelili su joj naziv Musnida Isfahan (autoritet za hadis iz Isfahana).

23 **Sittul-Vuzara**, (umrla 716/1316) koja, pored toga što je potpuno ovladala islamskim zakonodavstvom, imala je i zvanje „musnide tog vremena“ (autoriteta u oblasti hadisa). Držala je predavanja o *Sahihu* i mnogim drugim zbirkama u Damasku i Egiptu.

24 <http://www.islambosna.ba/index.php?option=com_content&task=view&id=1652&Itemid=72>

25 Bila je proslavljena i po kaligrafskim sposobnostima i perfekcijom upotrebe arapskog jezika, zatim prirođenom sklonošću za poeziju i strogim pridržavanjem vjerskih odredbi. Trinaest puta je obavila hadždž.

Ummul-Hajr Saida od Mekke (umrla 850/1446) stjecala je znanje o hadisu od velikog broja učenjaka iz različitih gradova i stekla ugled njenih predavača.

Žena je učestvovala kao učenik i kao učitelj u svim postojećim obrazovnim institucijama zajedno s muškarcima. Potpisi na mnogim spisima su dokazi njihovog studentskog i predavačkog učešća u svakodnevnoj nastavi. Mnogobrojne žene su prisustvovala redovnoj nastavi. Više od 500 studentica bilo je u Omerovoj džamiji u Damasku 687/1288. godine (Siddiki).²⁶

Muslimanke su se školovale u više gradova – prijestonica znanja i stjecale su znanje pred više eminentnih profesora. Izučavale su razne naučne oblasti, s posebnim naglaskom na hadis.

Stagniranje školovanja muslimanki

Tokom historijskih dešavanja i burnih vremena, školovanje muslimanki je doživljavalo stagnacije, što je imalo i još uvijek ima negativne i neželjene efekte na razvoj muslimanskog društva u prošlosti ali i prosperitet ummeta u XXI stoljeću. U periodu dekadence uloga žene je potpuno zanemarena. Ona je u cjelosti isključena iz javnog života i zanemareno je njeno obrazovanje (Hadžiabdić, 1979:26). Kada muslimani počinju da nazaduju i kao takvi propadaju, a to je period kada su skrenuli s pravog puta, puta koji ih je doveo do te slave, glas islamske žene više se ne čuje ili veoma rijetko. Od tada su ženu muslimanku počeli istiskivati iz društva. Ona se prestala baviti naukom, skoro je prestala da se koristi pravima koja joj islam daje, pa je došlo i do toga da je bila potpuno zanemarena u čitavom islamskom svijetu.²⁷ U periodu dekadence nazaduju svi muslimani, pa i žena, jer ona se ne obrazuje, pa tako ne zna dovoljno ni o svojoj vjeri niti zna svoje osnovne dužnosti i prava. Jedna od zapaženih stagnacija desila se u području neobrazovanja žena u islamskim naukama. Učestvovanje žene u hadiskoj naobrazbi i drugim islamskim disciplinama znatno je počelo opadati na početku X stoljeća po Hidžri. Biografski rječnici²⁸ poznatih ličnosti od X do XII stoljeća

26 <http://www.islambosna.ba/index.php?option=com_content&task=view&id=1652&Itemid=72>

27 <<http://www.islam.co.ba/islam/index.php?subaction=ostalo&id=1070386960>>

28 Biografski rječnici: *En-nurus-safir* od El-Ejdarusa, zatim *Hulasatul-ahbar* od El-Muhibbija i *Es-suluhul-vabila* od Muhammeda b. Abdullaha.

po Hidžri sadrže nekolicinu imena poznatih žena muhaddisa (Siddiki).²⁹ U nekim državama i dan-danas, u XXI stoljeću, stagnira školovanje muslimanki. Zbog toga nudimo dvije poruke – za one koji ne žele školovanje muslimanki i onima koji omogućavaju edukaciju muslimanki:

- Sve tzv. islamske i neislamske države, sistemi i pojedinci koji sprečavaju školovanje muslimanki, trebaju što prije shvatiti da svima čine zlo – i tim djevojčicama i djevojkama, ali i samima sebi i cijelom društvu te što prije popravljati propušteno i educirati muslimanke. Nebriga za obrazovanjem nema nikakve veze s islamom.
- Sve države, sistemi i pojedinci, koji omogućavaju i potiču obrazovanje muslimanki, potrebno je da još više ulažu, razvijaju i rade na progresu školovanja ove populacije.

Školovanje muslimanki današnjice

U mnogim državama muslimanke današnjice mogu se formalno i neformalno obrazovati od nižih do viših stupnjeva školovanja u različitim odgojno-obrazovnim institucijama, centrima, bibliotekama, klubovima, udruženjima, preko interneta i sl., u zavisnosti od države do države u pogledu zakonskih odredbi o obrazovanju. Kroz prikazivanje obrazovanja muslimanki u srednjem i visokom obrazovanju u nekoliko država, zapaža se koliko se muslimanke školuju. Tokom školovanja, muslimanke su u prošlosti nailazile, a i danas nailaze, na određene prepreke. Sedamdesetih godina XX stoljeća dolazilo je do čestih sukoba u Velikoj Britaniji oko zvanične školske odjeće, koja je uključivala kratke suknje za djevojčice. Djevojčice koje se nisu povinovale tim propisima bile su isključivane iz škole, a bilo je slučajeva da su roditelji sami zbog toga ispisivali kćerke iz škole. Kasnije se muslimanskim učenicama dozvolilo da nose pantalone u boji školske uniforme i djevojčicama se uglavnom dozvoljavalo da nose mahramu na glavi (Esposito, 2005:595).

Magistra Elmira Akhmetova u svom radu je navela gdje se školuju muslimanke Rusije. Stručno islamsko obrazovanje u Rusiji provodi se prvenstveno u medresama. U Rusiji nema

29 <http://www.islambosna.ba/index.php?option=com_content&task=view&id=1652&Itemid=72>

zasebnih ženskih medresa. Međutim, medrese Muhammedija u Kazanu, Fanis u Jutazi i Nur al-Iman u Sterlitamaku primaju i mušku i žensku djecu kao redovne učenike, koristeći zasebna odjeljenja, dok sve druge medrese primaju djevojke kao vanredne učenice. Djevojke koje završe medresu stječu kvalifikaciju učiteljice savjetnice, učiteljice i prevoditeljice arapskog jezika i učiteljice arapskog jezika i islamske etike. Škole traju od dvije do pet godina, a država priznaje njihove diplome. Većina svršenika medresa upisuje se na Islamske univerzitete u Rusiji, gdje stječu visoko religijsko obrazovanje (Akhmetova, 2011:455).

Školovanje muslimanki u Kini realizira se u tzv. ženskim džamijama i privatnim školama. Od devedesetih godina XX stoljeća, došlo je do natjecanja između školovanja muslimanki u ženskim džamijama i privatnim školama. Privatne škole nude posebno školovanje djevojčica, s tim što postoji mogućnost školovanja djevojčica zajedno s dječacima (Jaschok i Chane, 2012).

U nekim državama muslimanke se školuju u školama i univerzitetima zajedno s muškarcima, ali ima i takvih škola i univerziteta gdje se školuju samo muslimanke. Iz naziva nekih škola uočava se da su takve škole samo za žensku djecu. Jedna od takvih škola je Zayed College for Girls u Novom Zelandu u kojoj se educiraju muslimanke.³⁰ U Pakistanu od 1995. godine postoji Arabic Girls College for Islamic Studies.³¹

U Saudijskoj Arabiji muslimanke se školuju na odvojenim ili posebno za njih otvorenim univerzitetima. Jedan od univerziteta koji pohadaju muslimanke je Princess Nora Bint Abdul Rahman University, koji je aktiviran 2008. godine, kada je imenovana prva rektorica dr. Aljawahra Bint Fahd Al Saud. Na Univerzitetu egzistiraju četiri odsjeka s ukupno deset fakulteta.³² U Saudijskoj Arabiji, godine 2011. otvoren je najveći svjetski ženski univerzitet,³³ a jedan od

univerziteta gdje se mogu školovati muslimanke je i Univerzitet Ummul-Qurra, također u Saudijskoj Arabiji.³⁴ Žene u S. Arabiji se moderno obrazuju iako su odvojene obrazovne institucije za žene. One striktno slijede tradiciju spolnog razdvajanja.³⁵

U pogledu školovanja muslimanki u Iraku, krajem sedamdesetih godina prošloga stoljeća, ona je bila aktivna u javnom životu, pa tako i u obrazovanju. Ahmetagić (1979:27) ističe da je Iračanka prisutna na ulicama, u tvornicama, u školama i na fakultetima. Kur'anska misao omogućava ženi da bude savremena, obrazovana i afirmisana.

Obrazovanje i odgajanje jesu dugotrajni procesi kojima se uvijek treba vraćati i nad njima bdjeti.
(Karić, 2000:13)

Danas se muslimanke obrazuju na mnogim koledžima, koji im nude moderno obrazovanje. Visoke škole poput Američkog koledža u Teheranu i škole za žene, kao što su škola Behtel u Teheranu i koledž Kinnard u Lahoreu, omogućuju moderno obrazovanje srednjoškolača, kao i žena uopće (Esposito, 2005:551). Školovanje muslimanki u Sjedinjenim Američkim Državama odvija se na mnogim univerzitetima, a jedan od njih je Islamic University of Minnesota, gdje, pored profesora muškaraca, predaje i nekoliko profesorica muslimanki.³⁶ Određeni broj muslimanki završava Univerzitet El-Azhar (osnovan 975. g) u Egiptu.³⁷ Međunarodni islamski univerzitet u Maleziji jedan je od univerziteta koji omogućava studiranje muslimankama. Univerzitet posjeduje i kampus za studente, te kampus za bračne parove.³⁸ Svake godine na ovom univerzitetu studira oko stotinu studenata i studentica iz Bosne i Hercegovine.

Muslimanke u Bosni i Hercegovini obrazuju se u mektebima, javnim i privatnim osnovnim i srednjim školama, medresama, islamskim

30 <<http://www.zayedcollege.school.nz/>>

31 <<http://www.sautulislam.com/>>

32 <<http://www.pnu.edu.sa/en/Pages/Home.aspx>>

33 Univerzitet zauzima prostor od 8 miliona m², kapaciteta za 50000 studentica, 15 fakulteta, 700 kreveta univerzitetske bolnice. Sve je izgrađeno za dvije i pol godine, a napravljen je za studiranje žena muslimanki iz muslimanskih zemalja. Univerzitet raspolaže s centralnom bibliotekom, konferencijskom salom, laboratorijama i tri istraživačka centra za nanotehnologiju, informacione tehnologije i prirodne znanosti.

<<http://muslimmatters.org/2011/05/31/worlds-largest-womens-university-opens-in-saudi-arabia/>>

34 <<http://uqu.edu.sa>>

35 Saudijske prestižu muškarce u diplomiranju, tako da je 2000. godine od 32000 studenata bilo 58% studentica. <<http://www.countercurrents.org/gender-engineer090703.htm>>

36 <http://www.iumn.net/facutly_staff>

37 <<http://www.alazhar.gov.eg>>

38 Ciljevi Međunarodnog islamskog univerziteta u Maleziji jesu da univerzitet postane vodeći međunarodni centar u obrazovanju koji nastoji vratiti dinamičnu i progresivnu ulogu islamskog ummeta u svim granama znanja i intelektualnog diskursa. <<http://iiium.edu.my>>

centrima, akademijama, fakultetima, uključujući se u udruženja koja nude znanja iz različitih oblasti.

Žene muslimanke se školuju na mnogim univerzitetima u svijetu, koji nose naziv islamski, ali i na univerzitetima koji nemaju predznak islamski. U razvijenijim zemljama muslimanke se obrazuju, ne zadovoljivši se osnovnom i srednjom školom, upisujući visokoškolske ustanove, nakon čega se određeni broj odlučuje i za postdiplomske studije.

ZAKLJUČAK

Islamsko obrazovanje potječe iz Kur'ana i Sunneta. To je obrazovanje širokih vidika, jer obuhvata sve oblasti života pojedinca i društva. Islamska obrazovanost je obilježena namjerom da čovjeka potakne, uputi i odgoji za duhovno više. Učenje je prva naredba Poslaniku, s.a.v.s., i ummetu do Sudnjega dana. Stanje po pitanju školovanja muslimanki variralo je od razvoja i poštivanja nauke i učenih do zanemarivanja obrazovanja ženske djece. Školovanju žena u nekim historijskim periodima posvećeno je više prostora, dok se u određenim vremenima ne može doći ni do kakvih podataka ili se nalaze samo površne informacije. U zavisnosti od vremenskoga perioda, islamsko obrazovanje se odvijalo u mnogobrojnim institucijama, kao što su: džamije, mektebi, medrese, škole, fakulteti, biblioteke, privatne kuće, dvorovi, bolnice, islamski centri, udruženja i sl.

Muslimanka je obavezna da se školuje i druge podučava. Obavezna je obrazovati se u oblastima koje će joj koristiti, kako njoj tako i njenoj porodici i široj društvenoj zajednici. Žena muslimanka treba početi od izučavanja osnovna vjere, a potom opširnijeg izučavanja islamskih propisa. Kasnije proučava i ostale korisne nauke, koje odgovaraju njenoj vjeri, ličnosti i dostojanstvu. Sve žene Muhammeda, a.s., bavile su se naukom, a među njima je prvo mjesto zauzimala Aiša, r.a. U zlatnom dobu islama muslimanke su trijumfovale, dostigavši najveće diplome u znanju i kulturi, uzevši najveće učesce u obrazovanju. Među muslimankama je bilo: pisaca, pjesnikinja, doktora, nastavnica i sudija. Islamska Španija dala je dosta obrazovanih žena. U IX i X vijeku kod Arapa je bilo žena liječnika. U periodu stagnacije uloga žene je sve više zanemarivana, pa tako i njeno školovanje. Današnje

muslimanke se u nekim dijelovima svijeta mnogo školuju, s tim što i dalje ima država u kojima se zapostavlja obrazovanje muslimanki. Još uvijek ima onih koje ne završe ni osnovnu školu, ali postoje i one muslimanke koje završavaju visoko obrazovanje, magistriraju i doktoriraju iz različitih znanosti. Žene muslimanke nakon školovanja stječu razna zvanja i titule, kao što su: muallime, hafize, muhaddise, fakihe, sudije, profesorice, odgajateljice, inženjeri, direktorice, magistre, doktorice nauka itd. Muslimanke su stjecale znanje od početka objave Kur'ana. Tokom vremena su napredovale i dosezale vrhunac, ali i padove i stagniranje. Posljednjih desetljeća, u mnogim državama svijeta, muslimanke se obrazuju koliko im mogućnosti dopuštaju.

LITERATURA

1. Ahmetagić, Aida. (1979). „Iračanka danas“. *Islamska misao*, Sarajevo, I/2, str. 27.
2. Akhmetova, Elmira. (2011). *Rusija*. Nielsen, S. Jørgen... [et al.] (ur.) (2011). *Muslimani u Evropi*. (prijevod Azra Mulović, Ahmet Alibašić), Sarajevo: El-Kalem; CNS – Centar za napredne studije, str. 445-465.
3. Bukvić, Fadil. (1978). „Herojska djela muslimanskih žena“. *Islamska misao*, Sarajevo, I/11, str. 28-32.
4. Cerić, Mustafa. (2000). „Spas je u odgoju i obrazovanju“. *Novi muallim*, I/1, str. 4-10.
5. El-Hašimi, Muhammed, Ali. (2001). *Ličnost žene muslimanke*. (Prevela s arapskog: Sabahta Ćeman), Sarajevo: Visoki saudijski komitet za pomoć Bosni i Hercegovini.
6. El-Ibraši, Muhammed Atija. (1964). *Education in islam*. (Preveo sa arapskog na engleski jezik: Ismail Kašmiri), Kairo: Supreme Council for Islamic Affairs.
7. Esposito, L. John. (2005). *Oksfordska historija islama*. Živinice: Selsebil.
8. Grupa autora. (1988). *450 godina Gazi Husrevbegove medrese u Sarajevu*. Sarajevo: Veselin Masleša.
9. Hamidullah, Muhammed. (1994). *Uvod u islam*. Istanbul: Islamska zajednica R BiH, Ured Rijasetu u Istanbulu.
10. Handžić, Mehmed. (1938). „Položaj žene u islamu“. *El-Hidaje*, II/2-3, str. 17-21.
11. Handžić, Mehmed. (1942). „Pamćenje Kur'ana napamet (hifz)“. *El-Hidaje*, V/8-10, str. 193-204.
12. Handžić, Mehmed. (1999). *Eseji, rasprave, članci*. Sarajevo: Ogledalo.

13. Ibn Alij El-Hattab, Abdul-Vahid. (2002). *Nahvetul-inajetu bil-Mesdžidin-Nebevijiš-šerifi fi ahdi hadimil-haremejniš-šerifejn*. Medina Munevvera: Vikaletur-riasetil-’ameti li šu’unil-Mesdžidin-Nebevijj.
14. Imamović, Mustafa. (1997). *Obrazovanje u Bosni i Hercegovini*. Zbornik radova, Međunarodni okrugli stol, Sarajevo: Institucija ombudsmana FBiH, Odjel za prava djeteta, str. 25-28.
15. Ismail, Mohamed. (2001). „Osnovna svrha islamskog obrazovanja“. *Novi muallim*, II/7, str. 13-16.
16. Jaschok, Maria & Chane, Hau, Ming, Vicky. (2012). *Education, Gender and Islam in China: The Place of Religious Education in Challenging and Sustaining ‘Undisputed Traditions’ among Chinese Muslim Women*. <http://www.wemc.com.hk/web/rf/Jaschok_and_Chane_paper_on_Education_Gender_Islam.pdf> (31.12.2012.)
17. Karić, Enes. (2000). „Odgajati i obrazovati“. *Novi muallim*, I/1, str. 10-13.
18. Kayadibi, Fahri. (2000). „Značaj odgoja i obrazovanja u procesu ljudskog razvoja“. *Novi muallim*, I/2, str. 109-114.
19. Klaić, Bratoljub. (1987). *Rječnik stranih riječi*. Zagreb: Nakladni zavod MH.
20. Muftić, Teufik. (1997). *Arapsko-bosanski rječnik*. Sarajevo: El-Kalem.
21. Siddiki, Muhammed, Zubejr. (1986). „Učešće žena u prenošenju i očuvanju hadisa i hadiske literature“. *Islamska misao*, VIII/94, str. 22-26.
22. Smailagić, Nerkez. (1990). *Leksikon islama*. Sarajevo: Svjetlost.
23. Spahić, Mustafa. (2002). *Učenje islama*. Zenica: Vrijeme.
24. Traljić, Mahmud. (1939). „Žena danas’ o nama muslimanima“. *El-Hidaje*, III/6-7, str. 78-79.
25. Ture, Ahmed, Seku. (1980). „Islamsko obrazovanje“. *Islamska misao*, Sarajevo, II/2, str. 14-17.
26. Ikanović, Muhamed. (2010). *Dužnosti žene muslimanke*. <<http://muslimanka.blogspot.ba/arhiva/2007/08/19/>> (21.8.2010.)
27. Siddiki, Muhammed, Zubejr. *Žene učenjaci kroz historiju hadisa*. <http://www.islambosna.ba/index.php?option=com_content&task=view&id=1652&Itemid=72> (21.4.2011.)
28. Hodžić, Hajrudin. (2011). *U susret novoj školskoj godini*. <<http://www.ipf.unbi.ba/content/view/37/29/>> (20.6.2011.)
29. <http://www.dzemat.de/home/index.php?option=com_content&task=view&id=379> (24.7.2011.)
30. <<http://www.countercurrents.org/gender-engineer090703.htm>> (7.1.2011.)
31. <<http://muslimatters.org/2011/05/31/worlds-largest-womens-university-opens-in-saudi-arabia/>> (2.3.2012.)
32. <<http://iiium.edu.my>> (25.5.2012.)
33. <<http://www.alazhar.gov.eg>> (27.6.2012.)
34. http://www.iuim.net/faculty_staff (30.7.2012.)
35. <<http://www.kdbhpreporod.hr/duhovnikutak/163-istinska-srea-vjera-i-znanje.html>> (29.12.2012.)
36. <<http://www.sautulislam.com/>> (29.12.2012.)
37. <<http://www.zayedcollege.school.nz/>> (31.12.2012.)
38. <<http://www.pnu.edu.sa/en/Pages/Home.aspx>> (31.12.2012.)

Summary الموجز

THE EDUCATION OF WOMEN IN ISLAMIC TRADITION

Remzija Huric Becirovic

Education is very important for every individual regardless the religion background, skin colour, nation or gender. The issue of education and studying is mentioned in the first words Qurany Kerim. It is considered in Islam among the most important segments of life both men's and women's education. The paper 'Women's education in Islamic tradition' is a short review of Muslim women's education since the time of Allah's last prophet Muhammed, (pbuh), until the modern age education of Muslim women. The main goal of the work is to show, in short, how the Muslim woman educated/educates herself, in what conditions, what kind of position she had/has in the educational-upbringing institutions, how present she is in these etc.

Key words: Islam, education, Muslim woman, upbringing, studying, educational-upbringing institutions.

تعليم المرأة في التراث الإسلامي

رمزية هوريتش - بتشيفروفيتش

إن التعليم مهم لكل فرد، بغض النظر عن انتمائه الديني ولون جلده وقوميته وجنسه، وقد جاء ذكر مسألة التعليم والتعلم في أول كلمات نزلت من القرآن الكريم، والإسلام يولي اهتماما كبيرا بتعليم الذكر والأنثى على حد سواء، ويعتبره أحد أهم جوانب الحياة، إن بحث "تعليم المرأة في التراث الإسلامي" يمثل استعراضا موجزا لتعليم المرأة المسلمة منذ زمن رسول الله صلى الله عليه وسلم، وانتهاء بتعليم المرأة في العصر الحاضر، والهدف من هذا البحث هو الاستعراض الموجز لدرجة تعليم المرأة المسلمة في الماضي والحاضر، وللظروف المحيطة بتعليمها، ومدى مشاركتها في المؤسسات التربوية والتعليمية وغيرها، والمناصب التي شغلتها فيها، الخ.

الكلمات الرئيسية: الإسلام، التعليم، المرأة المسلمة، التربية، المؤسسات التربوية والتعليمية.